Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte fredag den 19. oktober 1951 kl. 17.30.

Formann: F i n n M o e .

Til stede var: Wright, Klippenvåg, Konrad Knudsen, Lavik, Finn Moe, Moseid, Stranger, Selvik, Strøm, Torp, Neri Valen, Johan Wiik, Watnebryn, Kjøs, Bratteli, Friis, Lothe, Smitt Ingebretsen og Vatnaland.

Utheim og Hegna hadde forfall.

Dessuten var til stede følgende herrer fra Utenriksdepartementet: Utenriksminister Lange, utenriksråd Skylstad, ekspedisjonssjef Ræder, statssekretær Boyesen og sekretær Rindal.

Formannen: Utenriksministeren ville først gjerne gi beskjed om en melding han har fått.

Utenriksminister Lange: Det ble i går spurt om der forelå noen reaksjoner fra de store hovedstæder, og jeg refererte en ganske kort melding vi hadde fått fra Washington i går. Nå er det kommet en i dag fra London, som lyder slik:

> «Under en tidligere avtalt konferanse med Sir William Strong» - det er altså utenriksråden i det britiske departement - «den 18. oktober talte ambassadør Prebensen om Sovjets note til Norge. Sir William hadde studert Sovjets note og han ville med en gang ha uttalt at Foreign Office syntes utenriksminister Langes prompte kommentar var meget bra. Han sa at den norske oppfatning av hovedhensikten med noten stemte overens med Foreign Offices syn på saken, bortsett fra at en der ennå ikke hadde gjort seg opp noen mening om Svalbard-spørsmålet. Sir William var mindre vel hjemme i Svalbard-spørsmålet, men han ville nå orientere seg nærmere.»

Friis: Er originalteksten på noten kommet?

Utenriksminister Lange: Nei, den er ennå ikke kommet. Kurérforbindelsen fra Moskva er meget vanskelig på denne årsens tid. Nå regner vi at om galt skulle være, kan vi ta den fra «Pravda», for den kommer ganske sikkert in extenso i «Pravda», og det nummer av «Pravda» skulle være her når som helst. Men vi synes ikke det er noen mening i å begynne å utarbeide utkast til svar før vi er helt sikre på hva vi skal svare på.

Formannen: Jeg hadde tenkt meg at vi nå skulle gå frem på følgende måte, for å få litt orden i debatten: at vi først tar spørsmålet om Tyrkias' og Hellas' medlemskap i Atlanterhavspakten, og vi så tar spørsmålet om å utvide samarbeidet på det økonomiske, sosiale, kulturelle og politiske område innenfor A-pakten, og at vi etter det får en redegjørelse av utenriksministeren om Tysklandsspørsmålet, idet utenriksministeren ikke er forberedt på å redegjøre for spørsmålet om

forsvarsberedskapen, hvor vi jo helst bør ha både forsvarsministeren og handelsministeren til stede. Jeg forstår at de har et møte med de militære for å drøfte og legge opp nettopp disse spørsmål.

Jeg vet ikke om det i den forbindelse kan sies noe fra dette møte som nettopp fant sted.

Torp: Det kan jeg gjøre, og jeg kan være kort. Det som ble lagt frem, var det statsråd Brofoss nevnte her i går, spørsmålet om det eventuelle kontaktpunktet som vi skulle skape. Gruppeformennene var enige i at det burde gjøres, men gikk ikke inn på sammensetningen i og for seg. Vi mente at det ville være nødvendig der å ha en representasjon fra samtlige partier, men hvor stor, skulle vi drøfte nærmere oss imellom, og slik at man fikk representasjon fra tre av komiteene, nemlig utenrikskomiteen, finanskomiteen og militærkomiteen. Meningen var at vi skule legge dette frem, idet vi forutsatte at samtlige ville få gruppemøte på onsdag, men at gruppeformennene fikk ta det ansvar på seg å peke ut noen som kunne tre i arbeid allerede onsdag og ta imot den redegjørelse som forelå. Skulle da gruppene gjøre noen forandring i det forslag vi kom frem til, måtte vi få beskjed om det allerede torsdag.

Formannen: Det er jo av en viss interesse, for da behøver vi bare i denne komite å ta en rent generell debatt, og så kommer dette utvalg som blir nedsatt, til å gå inn på alle detaljer.

Det var først Tyrkia og Hellas. Jeg forsto det slik at hr. Friis hadde noe å si, som jeg avbrøt ham i i går.

Friis: Jeg har nå, foruten en nærmere gjennomgåelse av rapportene fra Ottawa, også lest referatene i det danske folketing og fått se noe der, som jeg synes det er verdt å peke på. Men forøvrig behøver jeg stort sett, for å karakterisere kort mitt syn på det, bare å referere utenriksministerens uttalelse i Ottawa etter det stenografiske referat. For det første sier han der:

> «Vi er enige i at Hellas' og Tyrkias ønske om at slikt tilsagn både er rimelig og realistisk. Men det bør ikke nødvendigvis medføre at alle andre A-pakt-stater som *ikke* er i samme stilling som stormaktene, skal ta direkte del i forpliktelser som ligger utenfor deres interessesfære og som folkeopinionen i disse landene ikke vil kunne goda som landenes naturlige ansvarsområde.
>
> Vi mener at A-paktens regionale karakter bør bevares og det av forskjellige grunner som jeg ikke behøver å gjenta i detalj. Men hovedgrunnen er at ved å bevare paktens regionale karakter bevarer vi fullt ut muligheten for en utvikling mot et enda nærmere forbund.»

Dernest sa utenriksministeren at han var enig i Mr. Pearsons's karakteristikk av den alminnelige situasjon, og han sa at han trodde endog at han kunne være fristet til å gå et skritt videre og si at spenningen til og med er øket.

Utenriksminister Lange: Der er det visst denne ombrekkingsfeilen kommer, idet det hr. Friis nå refererte, hører med på slutten av mitt første innlegg. Mitt innlegg om Tyrkia og Hellas slutter med en henstilling til de interesserte makter i en eventuell Middelhavspakt om å ta saken opp til ny overveielse i lys av de betenkeligheter som gjør seg gjeldende i en rekke av paktmedlemslandene.

Friis: Det som jeg gjerne ville ha frem, var det følgende:

> «Nå skaper denne øking av spenningen uro blant våre folk, og denne uroen gjør det dobbelt viktig at vi bevarer våre folks fulle tillit til vår fredsvilje og vår uforanderlige loyalitet overfor de grunnleggende demokratiske idealer og verdier som vi har sluttet oss sammen for å beskytte og bevare.»

Nettopp disse punktene er det jo som er blitt fremhevet fra vår side, som har gått imot tilslutning til innlemmingen av Tyrkia og Hellas. Og slik har jo utenriksministeren selv uttrykt seg, etter pressereferatene, men i all fall de amerikanske pressereferatene skal man åpenbart ikke stole særlig på. Jeg har fått privat fra ambassadør Morgenstierne et brev, hvor han sier at han slett ikke har sagt det som sto i telegrammene, og han sier der at det hender dessverre ikke så sjelden her at man blir referert feilaktig i pressen. Særlig har enkelte journalister en tilbøyelighet til å gi ens uttalelser et tilsnitt som faller sammen med hva de selv ønsker. – Men det telegrammet som sto i danske aviser da jeg var i Danmark, altså en tid før jeg fikk dette brevet, hadde jeg i all fall da grunn til i noen grad å stole på var riktig.

Utenriksminister Lange: Absolutt ikke.

Friis: Dette telegrammet var jeg så meget mer glad for da jeg leste det, som det stemte helt med hva jeg selv hadde sagt i det utenrikskomitemøte vi hadde hatt, hvor jeg sa at selv fra A-paktens eget synspunkt måtte det være store betenkeligheter. Hvis nå dette telegrammet heller ikke er riktig, så faller altså min støtte i disse uttalelser dermed bort. Men det som utenriksministeren har sagt i Ottawa, etter det stenografiske referat, det står jo i all fall ved makt.

Utenriksminister Lange: Får jeg lov å skyte inn: Det samme var det jeg sa til pressen. Det var nøyaktig det samme resonnement, jeg førte både overfor pressen da jeg kom til New York og i Rådet.

Friis: Det vesentlige for meg er altså at vi hadde grunn til både for Danmarks vedkommende og Norges vedkommende å tro at man ville holde fast ved det standpunkt. Nå ser jeg jo av referatene at utenriksministeren har kunnet henholde seg til Danmark som den første, men etter det offentligheten fikk inntrykk av, var det jo så at Danmark hadde kunnet henholde seg til Norge. Det synes jeg også var et bedrøvelig fenomen. Men nok om det. Jeg har i all fall uttalt meg så sterkt offentlig på en rekke steder, både skriftlig og muntlig, at jeg finner det helt umulig for meg da

i Stortinget å stå og gi min tilslutning til det. Jeg tror ikke heller at det i og for seg svekker landet, jeg tror heller det gagner landet i den nåværende stilling at der er en minoritet i Stortinget, likesom det er blitt i Folketinget. Der har jo det radikale venstres gruppe, til tross for at delegasjonen i Ottawa skiftet standpunkt, holdt fast ved sitt standpunkt i Folketinget. Og det er interessant der å se hva det radikale venstres ordfører, Jørgensen, uttalte om saken, ikke bare hva *han* sa, men også hva den konservative ordfører – Christian Ambye – sa, som åpent innrømmet at nå A-pakten ved Tyrkias og Hellas' innlemmelse fikk et farlig skjær av innkretsingspolitikk overfor Russland som kan øke faren for krig.

Den radikale ordfører, Jørgensen, uttalte seg enda sterkere i samme retning, og han gikk især imot det punkt i paktens artikkel 2, om endring av Atlanterhavspaktens ordlyd, som i realiteten vil trekke Vest-Tyskland også inn i Atlanterhavspakten. Han sier således:

> «Blir Vest-Tyskland inndratt under vest-europeisk opprustning, vil Øst-Tysklands opprustning følge etter, og Tysklands deling blir da ennå mere dyptgående. Kan det spede tyske demokrati så holde stillingen i Vest-Tyskland?»

Han endte med å understreke betydningen av at den militære opprustning ikke undergravet den sosiale og kulturelle standard, - derfor sier han, er vi imot en utvidelse av Atlanterhavspakten, derfor er vi imot Vest-Tysklands opprustning, og vi mener at Danmark bør bidra til en avspenning mellom de store maktgrupper. Han kom også der med et positivt forslag, idet han sa:

> «Et tilbud fra Vestmaktene til Russland om forhandling om et samlet, nøytralt Tyskland ville være den viktigste forsoningsakt som kunne foretas for tiden, og er henvendelsene fra Øst-Tyskland ærlig ment, skulle resultatet dog ikke synes utelukket. Vi bør overalt støtte bestrebelsene for et samlet, nøytralt Tyskland.»

Dette synes jeg alt sammen stemmer meget godt med det vi selv har uttalt i innstillingen om Stortingets samtykke til Norges deltagelse i opprettelsen av felles kommandosystemer og felles forsvarsstyrker. Der sier komiteen i innledningen:

> «Komiteen vil imidlertid på ny understreke at de tiltak de deltakende land i A-paktsamarbeidet er gått til utelukkende har til hensikt å tjene forsvaret av disse land.»

Endelig sier komiteen:

> «Komiteen legger vekt på – som nevnt i proposisjonen – at alle reelle muligheter som måtte oppstå for en løsning av det tyske problem på grunnlag av forhandlinger mellom okkupasjonsmaktene må undersøkes.»

Hele tendensen i vår egen komites uttalelse synes jeg faller godt i flukt med det som er uttalt av det radikale, borgerlige venstres fører i Folketinget, og som fikk hans gruppes tilslutning ved siden av en del av Retsforbundets representanter, så det var i alt 22 representanter i Folketinget som stemte imot forslaget.

Til sist vil jeg også nevne at det i Folketinget jo fremkom den ting at den danske beslutning bare er en beslutning om «inntil videre» eller «for tiden», så det

er ikke noen endelig beslutning, fordi det må først føres forhandlinger mellom de militære myndigheter. «Politiken» uttaler i dag om dette:

Utenriksminister Ole Bjørn Kraft gjorde i sin foreleggelsestale også oppmerksom på disse problemer, idet han uttalte at når det i forslaget til beslutningen heter at Regjeringen på Danmarks vegne til sin tid vil ratifisere protokollen, tar det sikte på at de nærmere enkeltheter vedrørende Hellas' og Tyrkias plasering i det militære kommandosystem ennu ikke er fastlagt, og at Danmark i likhet med en rekke andre land før vi ratifiserer protokollen, ønsker å være sikre på at Tyrkia og Hellas i så henseende blir likestillet med de andre A-paktland.

«Politiken» avslutter sin artikkel med å poengtere at den går ut fra at et nytt utenrikskomitemøte blir sammenkalt igjen før man går til ratifikasjon.

Hvis dette er omstendighetene, burde det vel også være det samme her, at vi ikke behøvet å fastsette noen endelig ratifikasjon. I tiden mellom Ottawakonferansen og det tidspunkt vi står i nå, er det jo hendt en rekke ting, som etter min mening gjør det enda viktigere å utvise den største forsiktighet. Jeg ser på situasjonen slett ikke med noe lett sinn. Selv om man kanskje ikke bør tillegge noten fra Sovjet noen overdrevent alvorlig betydning, ser jeg i selve situasjonen mange momenter som kunne tyde på henimot en tilspisset, delvis angstbetonet situasjon og føre til skritt fra den ene eller den annen parts side som vil trekke landet inn i stridigheter av en storpolitisk og fjerntliggende karakter, som jeg synes det måtte være mulig å holde vårt land utenfor, hvis vi sto sammen også i Norden. Jeg kan altså slett ikke dele f.eks. kollega Laviks glade korstogstemning i den situasjon vi står i. Jeg er i den vanskelige situasjon at jeg, som jeg flere ganger har uttalt, betrakter Sovjet-Samveldet som en stormakt som de andre stormakter, og det som er det vesentlige for meg, er – som det særlig har vært fremhevet av hr. Moseid – å utnytte alle muligheter i det lengste til aktiv medvirkning fra vårt lands side også i de forsoningsmuligheter og forhandlingsmuligheter som ennå måtte være til stede. Dette vil vel nærmest falle inn under en debatt om karakteren av svaret på Sovjets note. Men det henger jo alt sammen i hop, og slik som stillingen ligger an nå, tror jeg ikke at jeg gagner mitt land noe ved å gå fra det standpunkt jeg har fektet for hele tiden, og jeg akter å holde fast ved det.

Utenriksminister Lange: Det later til at jeg ikke har uttrykt meg klart nok da jeg redegjorde for Ottawa-møtet her sist, og at det heller ikke er klart nok, det som står i dette utkastet til rapport som har vært omdelt. Da delegasjonen til Ottawa-møtet reiste herfra, var det på bakgrunn av en diskusjon i denne komite, som munnet ut i at den norske delegasjon skulle argumentere for en regional pakt som den beste løsning av Hellas' og Tyrkias sikkerhetsproblem, på det grunnlag at vi anerkjente at det var et reelt problem som krevde sin løsning. Men det var også enighet i denne komite om at hvis det – hva der var å formode – skulle vise seg at vår argumentasjon og danskenes argumentasjon, eventuelt andre paktmedlemmers argumentasjon, ikke førte til at de direkte interesserte land i en eventuell Middelhavspakt tok saken opp til ny overveielse, skulle vi stemme for den nest beste løsning, som var at Hellas og Tyrkia ble med i Atlanterhavspakten, fordi det verste

som kunne skje, var at der ingen løsning ble i det hele tatt. Med den bakgrunn in mente var det jeg uttalte meg til pressen da jeg kom til New York, og jeg syntes ikke det var noen grunn til, all den stund det var vår oppgave å argumentere for en løsning med regionalpakt, da å advisere at vi også kom til å stemme for opptagelse hvis vi ikke oppnådde å få saken opp til ny overveielse.

På møtet i Ottawa gikk debatten om dette spørsmål som det svært ofte er tilfelle i A-paktrådet, bordet rundt etter alfabetet. Det er grunnen til at Danmark talte før Norge. Det var på det rene gjennom den kontakt vi hadde hatt med den danske delegasjon fra det øyeblikk vi kom til Ottawa – vi hadde stadig møter med den danske delegasjon under hele møtet – at det var den forskjell mellom den danske og den norske delegasjons stilling, at den danske delegasjon ikke hadde den samme fullmakt til som et alternativt standpunkt å stemme for opptaking, som vi hadde. Den danske delegasjon ville, hvis det viste seg at regionalpaktløsningen ikke forelå som en aktuell løsning, måtte be om utsettelse for å få ny fullmakt. Men de var til den grad forberedt på den nødvendighet, at de allerede hadde sammenkalt utenrikskomiteen, og det var så vel forberedt at de visste med sikkerhet at de ville få sin fullmakt etter en utsettelse.

I vårt første innlegg argumenterte vi for den løsning som vi ville ansett som den beste, nemlig regionalpakten, og vårt første innlegg munnet ut i en henstilling om ny overveielse. Den samme henstilling om ny overveielse hadde jeg dagen før under en samtale med utenriksminister Acheson, rettet til ham, uten at han hadde reagert positivt på den, og i selve møtet ble det heller ikke reagert positivt på den henstilling om ny overveielse som da først kom fra Danmark og så fra Norge. Alle de andre hadde allerede i sine første innlegg gitt til kjenne at de var klar til å stemme for opptagelse av Hellas og Tyrkia, selv om enkelte av dem hadde visse betenkeligheter – bl.a. den nederlandske utenriksminister – ved den utformning ordningen av kommandoforholdene hadde fått i den skissen til et kommandosystem for Middelhavsområdet og Nære Øst-området som da forelå fra Standing Group.

Da dette viste seg å være situasjonen, bad den danske utenriksminister om utsettelse for å kunne innhente ny fullmakt. Før han telegraferte hjem, kom han til meg og sa: Jeg kan vel telegrafere at Norge kommer til å stemme for, og at dere har fullmakt til å stemme for? - Ja, sa jeg, det kan De telegrafere. Situasjonen er den at vi kan stemme for opptaking av Hellas og Tyrkia hvis det er den eneste praktiske foreliggende løsning. – Ut fra det samme behov hos den danske utenriksminister kom han til meg og bad meg ta ordet som førstemann under den siste del av debatten, etterat han hadde meddelt at nå hadde han fått sin fullmakt, forat han skulle være i den situasjon at han kunne si: «Etterat nå samtlige medlemmer har erklært at de kan stemme for, kan også Danmark stemme for.»

Det er nøyaktig det som foreligger, og det var i dette spørsmål ikke noen som helst slags gnisning eller misstemning av noen art mellom den danske delegasjon og oss. Vi samarbeidet for å finne en løsning som kunne gjøre det så lett som mulig for den danske utenriksminister, når han kom hjem, å få dette godtatt ikke bare av sin utenrikskomite, men i Rigsdagen som det nå er skjedd.

Så meget om gangen i behandlingen av saken på Ottawamøtet. Jeg skal føye til dette om det punkt som det fra dansk side er tatt forbehold om ved behandlingen i Rigsdagen, nemlig kommandoordningen: Som jeg nevnte i min første redegjørelse forleden dag, ble der fra den nederlandske utenriksminister tatt det bestemte forbehold at han ønsket ikke engang å forelegge for det nederlandske parlament den protokoll som er nødvendig for å muliggjøre opptakelse av Hellas og Tyrkia, idet paktens tekst på visse områder må forandres – han ville overhodet ikke forelegge den protokoll for sitt parlament før der var skapt full klarhet over kommandoforholdene på grunnlag av full likhet i plikter og rettigheter for alle medlemsland, altså at de nye medlemmer Tyrkia og Hellas skulle komme inn med nøyaktig de samme forpliktelser og nøyaktig de samme rettigheter som alle andre. Det samme forbehold er det altså den danske utenriksminister har tatt nå, i den form at han sa: Vi ber om fullmakt – og han har nå fått sin fullmakt – men den fullmakt til å ratifisere protokollen og dermed åpne adgang for Hellas og Tyrkia til å melde seg inn, vil ikke vi bruke før der er skapt klarhet på dette punkt.

Under debatten i Ottawa ble det også fra vår side sagt i det siste innlegget, hvor vi meddelte at vi kunne stemme for, at vi gikk ut fra at det ikke var tale om å oppta nye medlemmer som stod i en annen stilling med hensyn til plikter og rettigheter enn de som allerede var medlemmer av pakten, og at vi også gikk ut fra at kommandosystemet ville bli utformet på det grunnlag. Så jeg skulle tro at det ikke har noen bråhast for vårt vedkommende heller, med ratifikasjonen, slik som det hele nå ligger an, men jeg tror det vil være meget ønskelig – og jeg vil meget innstendig henstille – at Stortinget behandler denne sak i sin høstsesjon, så det blir klart før Stortinget går fra hverandre under denne høstsesjon.

Arbeidet med kommandosystemet er i gang. Der foreligger fra Stedfortrederrådet et foreløpig referat av forhandlinger som har vært ført om det mellom de tre stabssjefer for de tre stormaktene og tyrkisk militære myndigheter, og det viser seg at det er et meget sterkt ønske på tyrkisk hold om at det må fremgå helt klart av det kommandosystemet som blir opprettet, at der er likhet i plikter og rettigheter, så jeg skulle tro at for så vidt ligger tingene til rette for en løsning som på det punkt vil være fullt akseptabel.

De argumenter mot Hellas' og Tyrkias deltagelse som hr. Friis nå har sitert, kommer jo i det vesentlige fra radikale venstre og dets hovedorgan «Politiken», og nå er jo det radikale venstres situasjon den at det har hele tiden vært, og er, imot Atlanterhavspakten i seg selv, og ut fra det utgangspunkt blir deres argumentasjon helt logisk. Jeg noterte meg at hr. Friis brukte uttrykket at «selv fra A-paktens synspunkt måtte dette være betenkelig.» Til det vil jeg bare ha sagt at vi er en del av A-pakten, så det er fra vårt synspunkt vi må se dette, som et felles A-pakt-synspunkt.

Bratteli: Det var bare en ganske kort merknad fra min side. Spørsmålet om Hellas og Tyrkia er jo i virkeligheten realitetsbehandlet her i komiteen før, så det er for så vidt ikke noen grunn til å oppholde seg noe særlig ved det spørsmål, nå. Jeg har bare lyst til å si for mitt vedkommende, at jeg har med stor tilfredshet lest de

erklæringer utenriksministeren har avgitt ved behandlingen av disse spørsmål, og som er gjengitt i det dokument vi har fått. Vi hadde vel kanskje alle her i komiteen en nokså sterk følelse av, og på et nokså tidlig tidspunkt, at det i grunnen ikke ble regnet med at det som er kalt Norges prinsipielle standpunkt til Hellas' og Tyrkias forhold til Atlanterhavspakten, ville føre frem. Det lar seg selvfølgelig heller ikke nekte, når en leser de uttalelser utenriksministeren har avgitt i Ottawa om dette punkt, at de på sett og vis bærer noe preg av å være en argumentasjon for et standpunkt som det ikke lenger egentlig foreligger muligheter for å bære fram. Allikevel er jeg glad for at uttalelsen ble avgitt i den form det er skjedd, fordi at bak dette spørsmål om Hellas og Tyrkia ruger det jo et annet spørsmål, som vel har opptatt noen hver av oss nokså sterkt i sammenheng også med disse to statene, og det er Spania. Der er det en enkelt setning fra utenriksministerens redegjørelse i Ottawa som jeg vil begrense meg til å spørre om det kan sies noe nærmere om. Det heter her:

> «Det ville derfor være av stor betydning for oss om det kunne bli gitt en offentlig forsikring fra autorativt hold, slik som vi har fått det underhånden, om at det ikke er påtenkt å foreslå at Spania under det nuværende styre blir innbudt til å slutte seg til pakten.»

Alle er vel klar over at skulle det spørsmål bli reist, ville det på en rekke områder reise problemer av en ganske annen karakter enn de som knytter seg til Hellas og Tyrkia. Det er her hentydet til forsikringer som er gitt underhånden, og det jeg gjerne vil vite, er bare om utenriksministeren kan si noe nærmere om hvorvidt en derav kan slutte at dette spørsmål er lagt på is for en overskuelig fremtid.

Utenriksminister Lange: Vi hadde jo allerede forut for Ottawamøtet – jeg husker at jeg har referert det her – gjennom ambassadør Morgenstierne fått en forsikring fra utenriksminister Acheson om at de bilaterale forhandlinger som da var åpnet mellom De Forente Stater og Spania, *ikke* måtte betraktes som et innledende skritt til å reise spørsmålet om Spanias medlemskap i Atlanterhavspakten, men var å betrakte som et alternativ. Det var på den bakgrunn jeg sa den setningen som hr. Bratteli nettopp har referert. Og etterat jeg hadde sagt den – det kom i den generelle debatten allerede i det første møte – hadde jeg den påfølgende dag, søndag, min samtale med Acheson, hvor jeg da spurte ham: Er det tenkelig at den forsikringen om at Amerika ikke har til hensikt å reise det problem hverken nå eller i en fremtid som han kan forutse, kan bli avgitt offentlig? Til det svarte Acheson at det var ikke mulig for ham, og av følgende grunn: Når den amerikanske regjering hadde besluttet seg til å oppta disse forhandlinger til tross for at de var blitt frarådet både av England og av Frankrike, skyldes det at de sto under et meget sterkt press av en utbredt opinion ikke bare i den amerikanske presse, men i den amerikanske kongress, en opinion så sterk for å trekke Spania med inn i forsvarssamarbeidet, at de var redde for at der kunne komme forslag og bli vedtatt forslag i kongressen som satte regjeringen i en tvangssituasjon. For å unngå det, hadde de bestemt seg til å oppta forhandlinger med Spania om en avtale som skulle være begrenset til følgende

to ting: Adgang for amerikanske fly til mellomlanding og fylling på spanske flyplasser. Adgang for amerikanske krigsskip til ankring i spanske havner. Som motytelse var der fra amerikansk side antydet økonomisk hjelp til den nødvendige utbygging av stripene på de spanske flyplasser, og eventuelt ut over det noen generell økonomisk hjelp, men på det punkt var det ikke gitt noe bestemt tilbud, det hadde bare vært en antydning fra amerikansk side. Acheson kunne på det tidspunkt ikke si noen ting om hvorvidt det ville bli noen avtale. Han var nærmest forberedt på at det ikke ville bli, fordi Spanias pris var så høy. Det de forlangte i alminnelig økonomisk hjelp, var langt, langt utover hva man på amerikansk hold anså forretningsmessig sundt å satse, fordi man ingen visshet hadde for at det ble skikkelig brukt, eller ble brukt til de formål som det var angitt at det skulle brukes til.

Med hensyn til det å avgi en erklæring, var hans begrunnelse for å avslå den henstilling den, som jeg for min del anser som en reell begrunnelse, at ga han en slik erklæring, ville han med en gang reise opinionens storm igjen, og da ville den lynavledning som disse strengt begrensede forhandlinger representerte, være forspilt. Da kunne man igjen risikere å komme i den situasjon at Senatet, eller eventuelt begge hus i Kongressen, vedtok en oppfordring til regjeringen, som satte regjeringen i en tvangssituasjon, og det ville han først og fremst av hensyn til tilbakevirkningen i Vest-Europa gjøre hva han kunne for å unngå.

Det var den forklaring han ga, og jeg tror, i den situasjon man nå står overfor i Amerika, at det politisk-psykologisk er en reell forklaring.

Friis: Det er bare overfor utenriksministerens arrestering av min uttalelse «sett fra Atlanterhavspaktens eget synspunkt». Ja, jeg mener at vi står i to farer i den situasjon vi er kommet i. For det første det at Atlanterhavspakten i deres bevissthet, som gikk med på den, vil miste den karakter som var forutsetningen for at de sluttet seg til den, og at vi i det hele tatt er kommet i den situasjon – jeg tror det var den svenske utenriksminister som brukte uttrykket forleden – at det er en fare for at FN kan bli et anneks til Atlanterhavspakten istedenfor omvendt. Jeg kan her støtte meg til en såvidt høy autoritet som FN's generalsekretær. I FN's årsberetning – som, så vidt jeg har sett, ikke har vært synderlig omtalt i den norske presse, men som i det danske blad «Information» vies en meget stor omtale – heter det, etter referatet i «Information», at generalsekretæren har rettet hårde ord om de regionale pakter, og mest Atlanterhavspakten. Han sier at disse pakter høyst kan frembringe en ustadig likevekt, og at virkelig fred kun kan oppnåes dersom alle makter slutter opp om FN's kollektive sikkerhetsprogram som det primære.

Dette er den ene av de store farer vi står i, for vår oppslutning om Atlanterhavspakten er jo i alle fall avhengig av at det norske folket virkelig følger den som det den var bestemt til å være – en nordatlantisk regional pakt under FN's charter. Den andre faren ved den situasjon vi er kommet i er jo det som også «Politiken» fremhever, at man kommer til å spørre seg selv: Hvor mange må det være av små land for at de skal kunne stemme slik som egentlig deres interesser og deres syn tilsier dem? Er det så at det er slutt på dette at de, når de kommer til de

store konferanser, blir gjenstand for et slikt press at de må stemme sånn som de store vil? Hvis det ikke er det, gjør det jo den sikkerhet som vetoretten skulle gi de små og utsatte land, rent problematisk, hvor det gjelder deres standpunkt i avgjørende spørsmål. Og hvis dette skal føre til, når en beslutning er truffet på en av de store konferanser, at vi i Stortinget så å si skal være æresforpliktet til også å forandre vårt standpunkt og stemme for, så kan det ikke i lengden gagne noen internasjonal organisasjon at stillingen blir slik. Det er også et argument som gjør at jeg synes det må være riktig at i all fall vi som i særlig utstrakt grad har kjempet imot Tyrkias og Hellas' tilslutning må få anledning til å stemme slik som vi synes det er riktig selv, uten derved å komme i noen konflikt med våre partier eller konflikt med Stortinget forøvrig.

Formannen: Til dette siste vil jeg si at det er visst ingen som har tenkt på å hindre noen i å stemme som de ønsker. Som hr. Bratteli sa, har vi jo diskutert realiteten i denne sak temmelig utførlig både her i komiteen og i åpent stortingsmøte, så jeg skal ikke komme inn på den synderlig. Jeg vil bare si at situasjonen ligger jo noe anderledes an nå. Vi har vært tilhengere av en regional ordning for Tyrkias og Hellas' vedkommende eller i all fall for det indre Middelhavs vedkommende. Det har vist seg at en slik regional ordning kunne man ikke få til, og da står vi overfor spørsmålet om vi ikke skal ta den etter vårt syn nest beste løsning.

Da tror jeg det er to ting som man ikke skal glemme, og her vil jeg komme litt inn på det som hr. Friis var inne på ved å si – eller i all fall å antyde – at man blir nødt til å stemme mot sin overbevisning. For det første tror jeg at man i denne sak er nødt til å ta et visst omsyn til Amerika. Det er vel ingen tvil om at det er Amerika som bærer den vesentligste del av byrdene ved A-pakten. Man behøver ikke å være noen stor strateg for å forstå at det er av ganske vesentlig betydning for forsvaret av Vest-Europa at Tyrkia er med. Spørsmålet er da rett og slett om vi nå skal si at fordi vi ikke fikk det på den måte vi helst ville hatt det, tar vi den store svakhet rent militært sett som ligger i å la hele vår sør-østre flanke være åpen. Det er det ene.

Det andre er at jeg synes ikke man skule glemme Tyrkia og Hellas i denne forbindelse, og jeg vet ikke om vi unødig skal etter evne søke å reise disse landene mot oss. Jeg har, som jeg har gitt uttrykk for før, aldri forstått den voldsomme opposisjon mot at de skulle være med i A-pakten, for etter min geografi ligger Hellas og Tyrkia, eller i all fall Hellas i Europa, og selv om Tyrkia rent geografisk ligger i Asia, har det jo, i all fall helt siden den første verdenskrig, hatt temmelig nær tilknytning til Europa. Jeg synes også, jeg, at vi skal være litt forsiktige med det, som vi har en tendens til i de nordiske land, å sette oss på vår høye hest og si at så lenge Dere ikke kommer opp på vårt nivå, får Dere ikke være med, at vi gjør oss til en slags eksklusiv klubb. Det er jo sagt at det hefter svakheter ved demokratiet både i Tyrkia og Hellas, men at de begge strever etter demokrati, og at de begge vil være med i den vestlige demokratiske verden, derom kan det ikke være noen tvil.

Her synes jeg det er ganske eiendommelig at det nettopp skal være en mann som hr. Friis som gjør seg til talsmann for en slik holdning overfor disse landene, at vi skal ekskludere dem fordi de ikke er demokratiske nok. Jeg tror at et av de

viktigste, et av de avgjørende problemer vi står overfor i denne tid, er hele spørsmålet om forholdet til de fargede folkeslag. Det ser vi i disse dager ganske godt illustrert i Midt-Østen, vi har sett det i Asia, og vi får mer og mer følelsen av at det er et av de sentrale problemer i vår tid. Men hvordan tror hr. Friis at det vil virke i de arabiske og i de asiatiske land at selv ikke Tyrkia og Hellas kan få lov til å være med oss. Hvordan det vil virke på dem selv, behøver jeg ikke å snakke om, det er som om man vil trenge tilbake disse forsøk som de gjør på å bli så demokratiske som mulig.

Likesom utenriksministeren må jeg si at når man refererer til et dansk mindretall, må man jo opplyse at dette mindretall er mot A-pakten, i det hele tatt, hvilket jo gir hele dets kritikk en annen bakgrunn enn det som foreligger for dem som skal ta standpunkt på grunnlag av medlemskap i A-pakten.

Med hensyn til å utnytte forsoningsmulighetene tror jeg ikke det er inntrått noen som helst endring. Jeg tror at hvert eneste land innen A-pakten er rede til å utnytte de forsoningsmuligheter som måtte være. Det er bare det at det er ikke så mange av dem. Vi så nettopp en henvendelse fra den amerikanske ambassadør til Sovjetsamveldet om det ikke kunne gjøre sin innflytelse gjeldende for å få en ordning på konflikten i Korea.

Hr. Friis sluttet med at han trodde det ville gagne vårt land best å stemme mot at Tyrkia og Hellas skulle bli med. Jeg er meget i tvil om det, fordi vi har bygd vår utenrikspolitikk, vi har bygd vår sikkerhet på A-pakten, og det er ingen tvil om at det vil svekke A-pakten om det skulle bli en veldig strid om Tyrkias og Hellas' medlemskap.

Torp: Dette spørsmål om Tyrkia og Hellas har vi i grunnen debattert ut, synes jeg. Den protokoll som foreligger, eller det utkast til protokoll – De kan bruke hvilket uttrykk De vil – forteller jo ord til annet at utenriksministeren har opptrådt trinnvis ettersom saken har vært behandlet her i komiteen. I det siste møte sa vi jo at selv om vi ikke kunne oppnå det alternativ vi ønsket, måtte vi ikke stille oss slik at det gikk i stykker. Vi var enige i realiteten, at de skulle opptas. Det er det som var realiteten. Det var to former, og vi ville ha den annen, som vi mente var bedre, men det som sto som en absolutt ting, det var dette at vi var enige i realiteten, og selv om det var momenter som vi ikke ønsket, skulle vi ikke stille oss slik at det gikk i stykker. Det var også hr. Friis med på.

Friis: Det var ingen votering i den retning.

Torp: Jeg oppsummerte det. Jeg satt selv for enden av bordet i det møte. Jeg sa at det var konklusjonen av møtet, og det var det ingen innvending imot, det var ganske enkelt.

En annen sak er at vi kan ikke ta opp hele vårt forhold til FN og vår interesse for å gjøre det til en universell organisasjon som kan løse konfliktene. Når spørsmålet om A-pakten ble reist, så kjenner vi årsaken til det. Det var ikke motstand mot eller underkjennelse av FN, på ingen måte, det var at vi følte oss truet,

selv under et aktivt medlemskap i FN. Og hvis vi så stiller det spørsmål hva det var som var den egentlige årsak til det – ja, så var det den samme trussel som vi har i verden i dag.

Når det gjelder det norske folk, tør jeg også si, at etterat A-pakten kom istand, og etterat den har vist at det lar seg gjøre å bygge opp en forsvarsstyrke, er tryggheten hos det norske folk vokst, det er den. Den trygghet som trenger gjennom hos det norske folk, vokser etter hvert, og de tvil som før var til stede, blir mindre for hver dag som går, fordi vi mer og mer forstår, at skal vi komme fram til en tilstand som kan føre til virkelige forhandlinger, kan det bare skje ved at vi går den vei som vi har betrådt, helt fram.

Jeg vil heller ikke gå inn på spørsmålet hvorvidt man skal tvinge noen. Jeg hører ikke til dem som ønsker å tvinge noen, men jeg synes nok det bør være en viss sammenheng mellom standpunktene og skrittene man tar, og hvis man uttaler seg offentlig, bør det jo også stå i forhold til det man har vært med på før. Det er vi forpliktet til alle sammen. Det er ikke noen tvang å handle slik at landets interesser er best tjent med det, selv om jeg ikke i alle detaljer er enig. Det er et pålegg som vi har tatt på oss selv frivillig, det skal vi huske frivillig har vi tatt det på oss. Jakob Friis er medlem av vår gruppe, og jeg anser ikke dette spørsmål for å være større enn at vi kan komme til forståelse om det. Men jeg synes nok at medlemskap både i et parti og i et parlament legger visse forpliktelser på en, og hvis man ikke kan følge de forpliktelser som er pålagt, så er det frivillig. Jeg understreker det.

Friis: Ja, ja, jeg er rede til å ta konsekvensene.

Torp: Det bør man være også.

Johan Wiik: Jeg tror ikke vi skal komme inn på vår tilslutning til A-pakten. Den er jo en fullbyrdet kjensgjerning. Hvorvidt den gruppe som føler betryggelse her, blir større eller mindre, skal jeg la være usagt. Det er sikkert en nokså stor strømning i det norske folk som ikke er så absolutt begeistret. Men jeg vil jo si til hr. Friis at når det gjelder demokrati, så er vi jo i dag i selskap med Portugal, som vel er langt mindre demokratisk enn Tyrkia, for så vidt jeg forstår, står Tyrkia i dag og veier og arbeider seg henimot et demokrati. Det har et to-partisystem, og det tredje parti er, så vidt jeg vet, på trappene. Jeg gir heller ikke så mye for det demokrati de har andre steder. Med den karikatur av parlamentarisme de har fulgt i Frankrike, er jeg heller ikke der så sikker på at makten ikke kan bli spilt i hendene på partier som ikke er så demokratiske.

Jeg har forstått det så, at når det har vært betenkeligheter, har det ikke først og fremst vært på grunn av Tyrkias og Hellas' demokratiske innstilling, men fordi Atlanterhavspakten ville tape sin regionale karakter. Det er der min – og jeg forstår også utenriksministerens – hovedinnvending har vært.

Men siden vi nå en gang er inne på å diskutere det, må jeg tilstå at jeg synes selve behandlingen av denne sak åpner nokså rare perspektiver. Vi er jo klare over det hr. Finn Moe sa, at Amerika tar de største offer. Hvorvidt det tar offer mer enn

det kan tåle, i større utstrekning enn vi, tør jeg ikke ha noen egen mening om, men det tar store offer. Men allikevel, det er som de andre medlem av en organisasjon av stater og må opptre etter det. Men etter den måte Amerika her opptrådte på ved på forhånd, uten at det hadde vært diskutert i organisasjonen, å få de store stater, England og Frankrike, over på sin side, og så forelegge saken – var det da noen som ventet at Danmark eller Norge skulle kunne bruke veto mot det? Å nei, vi er den minste i det fornemme selskap – det uttrykk låner jeg fra utenriksministeren – så det var vel, slik som det forelå, ingen som virkelig trodde det. Men selve den behandlingsmåte en her har sett, det som har foregått, det at man på sett og vis blir satt under press, det åpner perspektiver som jeg er litt bange for, og når jeg sier jeg er bange for det, er det akkurat for det som hr. Bratteli nevnte om Spania. – Jeg vil stemme for Tyrkias og Hellas' medlemskap, men jeg vil ha sagt at selve behandlingsmåten her, det som har foregått, er jeg ikke det minste tilfreds med. Det åpner, synes jeg, rare perspektiver.

Moseid: Jeg har ikke noe vesentlig å føye til det jeg sa sist vi hadde møte; jeg vil bare gjerne utdype det litt. Personlig la jeg stor vekt på at vårt prinsipielle syn ble fremholdt klart i Ottawa, men jeg kan ikke se det annerledes enn at det har utenriksministeren gjort på en helt tilfredsstillende måte. Jeg vil gjerne der feste oppmerksomheten ved at vårt prinsipielle syn er det som utenriksministeren sa i det første avsnitt av sitt innlegg, hvor han sa at vi var enige i at Hellas og Tyrkia hadde rett til å bli med i en sikkerhetspakt, og det var da to alternativer som vi gjerne ville drøfte. Det var om det kunne ordnes som en regional pakt, og bare om det ikke var mulig å nå frem på den måte, ved en tilslutning til pakten. Her har, så vidt jeg kan skjønne, utenriksministeren helt korrekt fremholdt i all fall mitt ønske, og jeg kan ikke skjønne at det var mulighet for å gjøre noe mer enn her er gjort, for å fremholde det norske syn. Jeg for min del er relativt tilfreds. Jeg hadde jo ønsket at man hadde valgt det andre alternativ, men når det ikke var noen mulighet for det, ville det være helt ansvarsløst også etter min mening å demonstrere ved et veto, eller hva det nå kunne være. Det ville være i strid med vårt prinsipielle syn, så jeg for min del har ikke noe å bebreide utenriksministeren her. Jeg mener han har gjort hva det var mulig fra norsk side, og jeg anser det for å være så klart at jeg tror det norske folk stort sett vil forstå det.

Utenriksminister Lange: Hr. Friis sa at Atlanterhavspakten er en regional pakt under FN's charter. Bestemmelsene om regionale pakter i FN's charter finnes i artiklene 52 og 53. Jeg skal ikke trette med å lese dem opp begge, men skal bare referere denne bestemmelse i artikkel 53:

> «Sikkerhetsrådet skal når forholdene ligger til rette for det, gjøre bruk av slike regionale ordninger eller organisasjoner ved anvendelsen av tvangsmidler under sin autoritet. Uten at Sikkerhetsrådet har godkjent det, skal dog ingen tvangsmidler benyttes i henhold til regionale ordninger eller av regionale organisasjoner, unntagen» … mot tidligere fiendeland.

Nettopp på grunn av artikkel 53 må regionale pakter i paktens forstand underligge Sikkerhetsrådets veto, og dermed russisk veto. Derimot bygger Atlanterhavspakten på artikkel 51 i FN's pakt:

> «Intet i denne pakt skal innskrenke den naturlige rett til individuelt eller kollektivt selvforsvar når et vepnet angrep er blitt foretatt mot et Medlem av De Forente Nasjoner, inntil Sikkerhetsrådet har truffet de tiltak som er nødvendige for å opprettholde mellomfolkelig fred og sikkerhet.» …

Det er tilknytningen for Atlanterhavspakten til FN's charter, ikke bestemmelsen om regionale pakter, som underlegger bruken av tvangsmidler fra disse regionale pakters side er veto av Sikkerhetsrådet.

Mens vi snakker om veto, vil jeg si at det er naturligvis et problem, dette med de små staters rett til å nedlegge veto mot en løsning innen A-pakten. Den rett er ubestridelig. Men problemet er jo ikke om man har retten, problemet er om det er forsvarlig å bruke den. Der må man alltid, når man skal overveie det spørsmål, se frem til hva situasjonen vil være hvis vi bruker vårt veto. I dette tilfelle ville situasjonen, hvis Danmark eller Norge eller begge to sammen hadde brukt sitt veto her, ha vært at det ikke ville være blitt truffet noen ordning som bedret Hellas' og Tyrkias situasjon i sikkerhetsmessig henseende. Det var det som var utslagsgivende, og det vil i enhver situasjon være utslagsgivende om man vil ta på seg det ansvar å stanse løsningen av en sak, for det er jo det vetoet i virkeligheten gir en makt til.

Men nettopp for at det problem ikke til stadighet skal melde seg, som det måtte melde seg under behandlingen av Hellas' og Tyrkias medlemskap, slik som den sak ble reist og håndtert, tok vi under debatten om denne sak i Ottawamøtet opp dette spørsmål om behandlingsmåten som hr. Johan Wiik her kritiserte. Vi delte fullt ut, og deler fullt ut hr. Wiiks betenkeligheter nettopp på grunn av behandlingsmåten. Derfor sa vi meget ettertrykkelig fra at vi syntes den måte denne sak var blitt reist fra Amerikas Forente Staters side, var ytterst uheldig, og vi fikk en uforbeholden unnskyldning fra den amerikanske utenriksminister for den måte denne sak var blitt håndtert på, og vi fikk – hva som er mere verdt enn en uforbeholden unnskyldning i et lukket møte – vi fikk alminnelig tilslutning til det krav at man skulle finne fram til en slik arbeidsmåte innen Atlanterhavspakten at man fikk kontinuerlige konsultasjoner om alle utenrikspolitiske spørsmål som berører oss som paktsmedlemmer, og at slike konsultasjoner skulle finne sted forut for fastlegging og publisering av standpunkter, slik at man altså kan få øvd sin innflytelse før de store makter innenfor pakten, som hva man nå mener om den juridiske likestilling, har større tyngde i kraft av sin makt, låser fast sine standpunkter. Det er det denne 5-maktskomite, hvor Norge er et av medlemmene, nå har som en del av sitt mandat – det å finne frem til arbeidsformer innenfor Atlanterhavspaktens organisasjon og mellom medlemslandene, også ved bruk av de vanlige diplomatiske kanaler, som kan sikre oss mot at en sak i fremtiden blir reist på den måte som denne sak ble reist på.

Watnebryn: Jeg tror at ingen med virkelig tyngde vil kunne hevde at dette at Tyrkia og Hellas blir med i A-pakten, svekker det som er A-paktens primære hensikt, nemlig å hindre krig. Tyrkia ligger jo svært utsatt, det er alle klar over. Men nettopp fordi det ligger utsatt, er det en fristelse, og det er nettopp for å hindre at noen skal fremby seg som en fristelse, at man slutter seg sammen, for det er vi jo også klar over, at skulle krigen komme der, så vil den ikke stoppe med det. Alle de stormakter i all fall som er med i A-pakten, måtte da før eller senere komme med, og sannsynligvis også de andre som er med i A-pakten. Jeg kan heller ikke se at det svekker det som er A-paktens sekundært viktigste oppgave, nemlig at vi, om krigen skulle komme, da skulle ha de størst mulige sjanser til å vinne denne krigen, for Tyrkia representerer jo en ganske stor militærmakt. Altså kan jeg ikke se at vi gjennom å ta opp Tyrkia og Hellas svekker noe av det som er Atlanterhavspaktens viktigste oppgaver.

Når det gjelder betenkelighetene vedrørende denne kommandoorganisasjon, slik som vi så den skissert, er det klart at der må en søke å finne fram til en ordning slik at de får like plikter, slik som de nå er tilsagt like rettigheter.

Det er ikke noen hyggelig verden vi lever i, og vi er nødt til å se den sannhet i øynene at vi er små, og at vi i denne verden ikke lenger har den samme innflytelse som de store. Eller vi kan kanskje si at det er tre grader av tvang. Det er brutal voldelig tvang, så er det lindrig tvang og så er det den form for tvang som jeg ikke kan bruke et vanlig uttrykk for karakteristikk av, nemlig den som vi ser Sovjet-Samveldet utøve. Det er grader av tvang, og vi skal være glade for det, selv om vi selvfølgelig må beklage at de små nasjoner ikke kan hevde seg på samme måte som de kanskje en gang tidligere kunne, skjønt det er vel også meget av en illusjon. Det er på mange måter dyrt å være fattig, men vi er dessverre nødt til å erkjenne at vi er fattige.

Friis: Jeg tror ikke vi gavner noe ved at hr. Torp og jeg kommer i polemikk om hvordan det omtalte møte artet seg. Jeg tror i all fall ikke noen var i tvil om mitt standpunkt på det møte, og jeg forlot møtet med det inntrykk at utenriksministerens standpunkt var det som han til å begynne med også uttalte seg for.

Jeg tror heller ikke vi vil gavne noen ved å ta opp noen diskusjon om hvorvidt jeg skulle være den første eller siste til å forsvare demokratiet. Det parti jeg tilhører, gikk, så vidt jeg erindrer, først på landsmøtet i 1935. Men jeg må få lov til å fremheve at jeg allerede i 1931 – var det vel – brøt med det kommunistiske parti på grunn av dets forhold til demokratiet, så jeg var i all fall minst like tidlig ute som hr. Torp til å gå over på demokratiets grunn.

Hva angår det som utenriksministeren nå sa, så er den vel riktig, den fortolkning av forholdet til charteret. Men det var jo i all fall hele tiden forutsetning at FN og dets charter, De Forente Nasjoners Organisasjon, som det jo egentlig heter, skulle være det primære, og at Atlanterhavspakten skulle være noe sekundært, slik som også generalsekretæren for de Forente Nasjoner sier i sin årsberetning. I alt det jeg nå kjemper for, også innenfor organisasjonen «En Verden», er det for meg blitt noe av en samvittighetssak å bidra i størst mulig grad til forsoning og gjennom den

organisasjon jeg der tilhører, å være de Forente Nasjoners våkne samvittighet, og jeg tror at verdens frelse ligger i det at vi fremdeles holder på det. Det er jo ikke noen som har meldt seg ut av de Forente Nasjoner ennå, og det store lyspunkt plikter vi å holde fast ved, og alltid fremheve som det vesentlige for oss. Det er vel heller ikke noen som kan nekte at Atlanterhavspakten ble fremstilt og i alle våre tanker virkelig var ment som et regionalt nordeuropeisk forsvarsbelte for å sikre oss i Norden.

Med hensyn til demokratiet i Tyrkia har jo heller ikke jeg vært den som sterkest har fremhevet Atlanterhavspaktens ideologiske karakter. Det er andre, som hr. Bratteli – jeg vil minne om det her – som særlig har fremhevet det. Det jeg har sagt, er på den ene side at vårt land gjennom Tyrkia og Hellas blir trukket inn i konfliktkomplekser som alltid har ligget oss fjernt, men som – det har jeg fremhevet – er sterkt bundet sammen med Sovjetunionens alminnelige problem, adgangen til havet, og på den annen side at vi ved å slutte oss til dette kan komme til å påskynne og øke krisen i verden og utsette vårt eget land for en langt større fare enn de fleste folk i dette land har noen anelse om. Det har vært min argumentasjon. Jeg har ikke diskutert graden av demokrati i Tyrkia, skjønt jeg vel kan ha sagt som så at det nok har inntrådt bedringer, men at demokratiet der fremdeles er nokså tvilsomt.

Formannen: Flere talere har ikke tegnet seg, og da kan vi vel anse denne debatt som avsluttet.

Jeg ble i går valt til ordfører for saken. Jeg skal i neste uke fremlegge et utkast til en innstilling, kanskje allerede på møtet mandag eller tirsdag eller når vi blir enige om å ha neste møte.

Da Regjeringen har besluttet seg til å legge dette frem for Stortinget i åpen proposisjon, vil det jo bli behandlet og vedtatt i åpent stortingsmøte. Det kan kanskje reise seg spørsmål om et hemmelig stortingsmøte til redegjørelse for forskjellige ting, og da kunne man jo eventuelt i det møte komme inn på saker som ikke egner seg for offentliggjørelsen.

Utenriksminister Lange: Apropos det siste har president Wiik henvendt seg til meg for å høre om jeg kunne gi en redegjørelse for hele den internasjonale situasjon i et lukket møte så tidlig som mulig i stortingssamlingen. Jeg har konferert med Regjeringen, og vi er enige om at vi skal søke å få det på torsdag. Det var da tanken at jeg i et lukket møte, hvor jeg kan tale helt fritt, skulle gi en bred fremstilling av hele den internasjonale situasjon som bakgrunn for vår behandling senere av en rekke særskilte saker, som delvis vil måtte behandles i lukket møte, nemlig svaret til Sovjet-Samveldet, og dels i åpent møte, nemlig sikkert Tyrkia og Hellas, og skulle jeg tro, hva det måtte vise seg å bli resultatet av overveielsene om økt innsats på forsvarets område.

Formannen: Vi er da ferdig med det punkt og går over til punktet om utvidet samarbeid innen A-paktens ramme. Det er vesentlig behandlet på side 13 og 14 i de utdelte dokumenter.

Det ville sikkert være nyttig om utenriksministeren kunne si et par ord til innledning.

Utenriksminister Lange: Jeg ønsker ikke å plage komiteen, men jeg kunne tenke meg at vi kunne vinne litt på det i debatten om jeg presiserte problemet litt her.

Jeg tror at det i og for seg ikke er noe problem av prinsipiell art knyttet til det første punkt i 5-mannsutvalgets mandag, nemlig at man skal søke å nå fram til bedre koordinering og hyppigere konsultasjoner mellom landene, når det gjelder utenrikspolitiske spørsmål. Det er alt forberedende arbeider i gang på det punkt, og jeg skulle tro at det vil være mulig allerede på neste møte av Rådet i Rom å legge frem fra 5-mannsutvalgets side til behandling i Rådet forslag om hvordan man skal sikre den siden av saken.

Jeg kan også tenke meg at det på den tid vi har til rådighet innen møtet i Rom, kan bli mulig å legge frem retningslinjer og konkrete forslag for Rådet hvor det gjelder det siste punkt, samarbeidet når det gjelder kulturelle saker og informasjonstjenesten, skjønt jeg tar det forbehold for de kulturelle sakers vedkommende at en der må se nøye på avgrensningen i forholdet til Europarådet spesielt, som jo har dette som et av sine vesentlige felter, og søke å unngå duplisering, som det uttrykkelig står i utvalgets mandat.

Det felt hvor jeg tror vi møter de største vanskeligheter, er det som står i punkt b): «Nærmere samarbeid på lengre sikt i økonomiske, finansielle og sosiale spørsmål innenfor A-paktorganisasjonen eller i andre organer.» Her melder hele problemet om avveining seg: Hva skal man og må man med nødvendighet behandle innenfor Atlanterhavspaktens organer, og hva kan man og bør man fortsatt behandle, og hvilke problemer må man fortsatt behandle i betydelig videre rammer, slik som de er trukket opp av OEEC og dels langt videre av råvarekomiteene, som nå er konstituert for de forskjellige råvareområders vedkommende i Washington?

Der er det, så vidt jeg kan skjønne, en del synspunkter som vi spesielt fra norsk side bør fremheve meget sterkt. Det er for oss av større betydning enn for noe annet medlemsland i Atlanterhavspakten, bortsett fra Danmark, at vi ikke innretter oss slik at Sverige ser seg tvunget til å tre ut av det økonomiske samarbeid. Selv om vi bare ser det fra rent økonomisk synspunkt, er det situasjonen at vårt bytte av varer og tjenester, vårt betalingsforhold til Sverige, spiller så stor rolle for hele vår utenriksøkonomi at det er en vesentlig interesse for oss å sikre at Sverige har muligheter for å være med i det internasjonale økonomiske samarbeid med oss og den gruppe av land som vi sikkerhetsmessig samarbeider med, også i fremtiden.

Dessuten er det, om en ikke ser det fra rent økonomisk, men fra alminnelig demokratisk synspunkt, i høyeste grad i vår, og jeg skulle tro i hele A-paktgruppens, interesse at vi innretter oss slik at alle land som er virkelige demokratier, kan være med på så mange felter som mulig i et forpliktende internasjonalt samarbeid, også de som av grunner som vi må respektere, ikke føler seg fri til å være med på det forsvarsmessige og sikkerhetspolitiske område.

Dette har vi allerede hevdet både i ordskiftet om disse ting i Ottawa – det var et rent preliminært ordskifte der i selve Rådet, og det var inngående drøftinger forut for selve konstitueringen av 5-mannskomiteen og utformingen av dens mandag – og vi har hevdet det meget sterkt underhånden, og fått full forståelse hos de ledende land innenfor Atlanterhavspakten for at det er en felles interesse at man ikke skyver fra seg demokratiske land. Men en ting er å ha dette klar for seg i teori og prinsipp, en helt annen ting er å finne en praktisk utforming av det, og jeg tror det er så vidt komplisert og krever så pass meget av forhandlinger, ikke minst med Sverige, at vi fra vår side i dette arbeid innen 5-mannskomiteen bør hevde at der skal vi ikke være så ærgjerrige at vi tar sikte på å legge fram konkrete forslag til løsning på den korte tid vi har fra nå til Rom-møtet. Det må bli helt preliminære synspunkter vi der kan legge frem, og vi må ta oss atskillig bedre tid til å føre dem frem til endelig løsning.

For også på det punkt melder jo problemet seg om koordinering ikke bare med OEEC, men også med Europarådet. Den svenske minister Hammarskjöld er initiativtager og sitter i innflytelsesrik stilling i OEEC. Jeg anser det for viktig at det så hurtig som mulig blir tatt kontakt med ham fra min side for å sørge for at vi der prøver å koordinere tingene, så vi ikke kommer i noe konfliktsforhold til våre svenske venner på det punkt.

Formannen: Jeg skal få takke utenriksministeren for hans redegjørelse.

Smitt Ingebretsen: Det er meget verdifullt at man får denne komite hvor det gjelder den første oppgave den har: en bedre koordinering og hyppigere konsultasjoner mellom landene når det gjelder utenrikspolitiske spørsmål. Det tror jeg er overordentlig verdifullt. Men jeg må si at jeg stiller meg noe skeptisk til det annet, for jeg kan oppriktig talt ikke skjønne hvordan man skal unngå overlapping på dette område. Man har Europarådet, man har UNESCO, man har de øvrige virksomheter fra United Nations' side og man har OEEC, så jeg begriper ikke hvorledes det organisasjonsmessig skal kunne ordnes, og hvorledes man skal kunne fordele oppgavene på en fornuftig måte, så jeg må si at jeg stiller meg skeptisk avventende overfor komiteens stilling når det gjelder disse to spørsmålene, men jeg vil gjerne understreke at den første oppgaven er det verdifullt å få varetatt.

Valen: Eg vil streka under det som er sagt om den fyrste oppgåva. Eg vil også streka under kor viktig den andre oppgåva er, men også kor veldig komplisert ho er. Det er klårt at det med ein gang spring i augo dette med Sverike, som ikkje er med i Atlanterhavspakta, men er med i OEEC. No er det på sett og vis, i all fall i prinsippet, sagt at OEEC skal inkorporeres i Europarådet, men i Europarådet er Sverike med, men der er ikkje Amerika med og ikkje Canada, det er eit svært viktig tilhøve. Eg skal ikkje freista å laga kannestøyperi på dette, men ville berre dra det fram. Dersom ein kunne gjennomføra ynskjetenking, kunne eg gjerne seia det slik: Kunne ein driva arbeidet her så langt at det tvang alle dei som er med i Europarådet, til eit verkeleg effektivt samarbeid med Amerika og Canada – ja som eit utvida Europaråd, ville det vera den rette vegen å gå. For det er klårt at den rette løysinga

er sjølvsagt ikkje å avgrensa dette til Atlanterhavslanda, og på den andre sida er det så avgjerande viktig at Amerika og Canada blir med i dette arbeid, at vi må ikkje la det krinsast inn i eit samarbeid berre mellom europeiske statar, som så skal stå samla andsynes Amerika og Canada i saker der dei ikkje er med.

Eg er velnøgd med det utanriksministeren sa, at han fyrst og fremst vil ta kontakt med Hammarskjöld, som nettopp har interessert seg for det å få OEEC inn i Europarådet, og få det i ålmenn og varig verksemd, men eg er også samd i at ein må gje dette noka tid til å mognast. Det arbeid som her blir gjort, er overlag viktig for heile den økonomiske utvikling i vår vestlege verd.

Formannen: Jeg tror det er grunn til å være utenriksministeren takknemlig for at han har tatt nettopp disse spørsmålene om utvidet samarbeid opp med så stor kraft som det fremgår av resultatene, og det har jo også brakt resultater. Det ville være en enorm vinning, nettopp med henblikk på de ting som det har vært på i debatten om Tyrkias og Hellas' medlemskap, den måte som det ble gått frem på i det spørsmål, og for øvrig også på andre områder, om det kunne bli en mere kontinuerlig kontakt og mere samråding om de utenrikspolitiske skritt som de enkelte land skal ta, før disse skritt blir tatt.

Jeg ser at utenriksministeren også har nevnt den tanke å få parlamentarikere med i Atlanterhavspaktens arbeid. Jeg tror det er av ganske stor betydning, ikke fordi at vi noen gang får noe mer enn en rådgivende oppgave, men fordi det med henblikk på den amerikanske kongress kan tjene til å oppklare en hel del misforståelser og kanskje gjøre det klarere både for de europeiske delegerte og amerikanerne hvordan situasjonen på de respektive kontinenter ligger an.

Ellers tror jeg vi skal være klar over at vi står overfor en ganske vanskelig situasjon når det gjelder hele dette samarbeid, både det europeiske, det nordatlantiske og innen OEEC. Saken er jo den at man skal nå gå til å la Vest-Tyskland ruste opp. Betingelsen er at det skjer innenfor rammen av en europeisk hær og en kontinental europeisk forsvarsorganisasjon. Dermed er jo den sak kommet meget nærmere sin realisering enn den noen gang har vært, fordi at nå går både Eisenhower og med ham amerikanerne inn for å få dannet en europeisk hær.

Utenriksminister Lange: Engelskmennene har også gitt sin tilslutning.

Formannen: Engelskmennene gir det sin tilslutning. Schuman-planen spiller også inn her. Frankrike har jo uttrykkelig stilt som en betingelse at Schuman-planen skal være mer eller mindre akseptert før det går med på tysk opprustning. Til dette har England og regjeringen i Washington sagt at de er interesserte i å fremme dette samarbeid. De lar det skinne tydelig gjennom at de ikke selv vil gå med i noen kontinentalt forbund, men at de etter evne vil støtte og slutte avtaler med dette europeiske samarbeid.

Men dette vil jo selvsagt da gi et nyt støt til planen om dannelsen av en slags europeisk konføderasjon. Jeg tror ikke man kommer frem til noen kontinental forbundsstat i første vending, men det som man da vil stå overfor, er et nærmere

samarbeid mellom fastlandsstatene, og der kommer da Storbritannia og de skandinaviske land til å bli stående mere eller mindre utenfor. Jeg kan ikke se det anderledes enn at som en motvekt må vi nettopp insistere på et samarbeid innenfor A-pakten, og i særdeleshet insistere overfor Amerika på at det blir mere aktivt med i dette samarbeid.

Jeg skal ikke gå inn på alle disse problemer. Vi har jo også hele dette problem med å trekke OEEC mer eller mindre inn under A-pakten, som da kan ha de vanskeligheter som utenriksministeren nevnte. Men jeg tror man skal være klar over at her kan det brygge opp til en situasjon som kan bli av den art at vi må finne frem til en linje vi skal følge.

Selvik: Punkt b) er vel det vanskeligste punkt i 5-mannsutvalgets mandat, når det gjelder å finne fram til retningslinjer så en kan unngå overlapping og ha flest mulig med i samarbeidet. Men den viktigste kjensgjerning er for meg selve nødvendigheten av et slikt samarbeid om de økonomiske, finansielle og sosiale spørsmål. Vi har jo i den tid vi har hatt A-pakten, fått en følelse av at dette kan ikke bare være en forsvarsallianse, men det å bli noe mer. Skal vi bygge opp og holde oppe en forsvarsevne, er det ikke bare et rent militært spørsmål, men det kommer også inn spørsmål om økonomien, industrielt potensial, produksjonskapasitet, og det kommer inn motstandsevne og motstandsvilje hos folkene, de sosiale forhold i landene og virkningene av de tiltak en gjør. Vi ser det jo nå at når man etter Ottawamøtet videre skal drøfte hva man kan gjøre for å øke forsvarsevnen i den vestlige verden, må man ta fatt nettopp på de økonomiske og finansielle spørsmål. Nettopp fordi de er så viktige, er det nødvendig å begynne å arbeide med dem systematisk. Jeg tror ikke man kan gjøre seg håp om å finne fram til en endelig løsning hverken til neste møte i paktens råd eller til møtet deretter. Men det er et spørsmål som det må arbeides med kontinuerlig i årene fremover. Jeg er svært takknemlig for at utenriksministeren har interessert seg så sterkt nettopp for å ta opp denne sak som han har gjort.

Formannen: Flere har ikke bedt om ordet på dette punkt, så vi kan vel anse oss som ferdige med det.

Wright: Jeg vil bare stille et spørsmål til utenriksministeren i forbindelse med det som er nevnt om den nye plan for en europeisk hær, som nå ser ut til å skulle bli en realitet. Den skal, så vidt jeg forstår, bestå av troppestyrker fra Vest-Tyskland, Holland, Belgia, Luxembourg, Frankrike og Italia, og skal være med på 1 ½ million mann. Men er det ikke fremdeles i fredstraktaten med Italia bestående en bestemmelse om at Italia ikke må ha en hærstyrke over en viss størrelse, og er det gjort noe for å forandre den fredstraktaten med Italia? Det kan jeg ikke erindre at jeg noe sted har sett noe om.

Utenriksminister Lange: Samtidig med at man ga sin tilslutning til Pleven-planen som grunnlag for løsningen av problemet om Tysklands deltaking, ble det fra

de tre stormakters side avgitt erklæring om at man ville arbeide for revisjon av den italienske fredstraktat, og det man tenker seg som modus, er at Italia skal henvende seg til hver enkelt av signatarmaktene etter tur og oppnå endringer bilateralt i forholdet til dem. Det vil si at de vil få de samme endringer gjennom forhandlinger med hele den vestlige gruppe av signatarmakter, mens de ikke vil oppnå slike forandringer, men møte motstand, når de henvender seg til russerne og andre østblokkland som også er medundertegnere av Italias fredstraktat. Men det problem har man sett i øynene, og man er i ferd med å finne en løsning på det. Jeg tror imidlertid man skal være forberedt på at hele det problem, som en rekke andre problemer, kommer til å bli reist fra russisk side under FN's generalforsamling under den alminnelige politiske debatt der. Jeg skulle anse det som overveiende sannsynlig, fordi russerne jo vil se det som et nederlag for seg at de restriksjoner som ble pålagt Italia, blir opphevet.

Jeg har her med meg en redegjørelse for Tysklandsproblemet, derunder det som vi kan si er hovedpunktene i denne plan om en Europahær. Det vil ta en 24 minutter å lese den. Jeg vet ikke om komiteen orker å gå på det nå. Jeg vil i alle tilfelle måtte ta en vesentlig del av det med i den generelle utenrikspolitiske oversikt, skjønt så meget som 24 minutter kan jeg ikke bruke der, jeg må bruke omtrent halvdelen, skal det bli noen skikkelig økonomi i det. Jeg vet ikke om komiteen vil ha dette mere utførlig fremstilt her på forhånd, eller om man er trett og helst vil gå hjem.

Flere: La oss få den.

Formannen: Jeg synes vi bør fortsette.

Utenriksminister Lange: Tysklandsproblemet er jo et av de hovedproblemer det er forutsetningen at man skal ta opp til behandling på det neste møte i Atlanterhavspaktens råd, d.v.s. den del av Tysklandsproblemet som gjelder Tysklands deltagelse i Vest-Europas forsvar. Jeg vil gjerne forutskikke at sådan som det hele ligger an nå i øyeblikket, er det vel ikke så helt sikkert at tingene vil være modne til noe vedtak til det tidspunkt som i all fall nå er forutsatt for rådsmøtet, nemlig slutten av november, men så viktig som dette spørsmål er for hele den europeiske og internasjonale situasjon, i europeisk belysning kanskje det viktigste, et sentralt spørsmål, kan det allikevel være riktig at man begynner å beskjeftige seg med det.

Som man vil huske, var det på A-paktrådets møte i New York i september i fjor enighet i prinsippet om nødvendigheten av Tysklands deltagelse i forsvaret av Vest-Europa. For Norges vedkommende ga Regjeringen og Stortinget sin tilslutning

> «under forutsetning av at en finner frem til betryggende former for denne deltagelse og under forutsetning av at den vest-tyske regjering med tilslutning av den tyske Forbundsdagen gir uttrykk for tilslutning.»

På rådsmøtet i Brussel i desember i fjor ble det oppnådd enighet om å sette i verk planene for integrerte fellesstyrker til forsvar av Vest-Europa, og om å oppta forhandlinger med den vest-tyske regjering om tysk deltagelse i dette forsvar.

Den 12. mars i år ga Stortinget mot fire stemmer sin tilslutning til Rådets vedtak på dette punkt. Det var tatt med i proposisjonen om felleskommandoen.

I samsvar med Rådets vedtak tok så den allierte høykommisjon i Tyskland opp forhandlinger med den vest-tyske regjering om forsvarsspørsmålet. Slike forhandlinger har pågått utover våren og sommeren i Vest-Tyskland. Parallelt med disse forhandlinger har det imidlertid pågått en konferanse i Paris om organisering av en europeisk hær. Den franske regjerings syn har som kjent hele tiden vært at tyske militære styrker bare må settes opp innenfor en europeisk hær på en slik måte at man unngår en tysk generalstab, noe som det for øvrig er enighet om blant alle paktlandene, og minsker risikoen for en gjenoppliving av tysk militarisme. Norge har deltatt som observatør på den konferansen i Paris om prinsippene for organiseringen av en Europa-hær, som den franske regjering innbød til. De land som fra først av var med som fulle medlemmer, er Frankrike, Vest-Tyskland, Italia, Belgia og Luxembourg. Også Holland deltok helt til etter Ottawamøtet bare som observatør, på samme møte som Storbritannia, Norge, Danmark, Canada og USA, altså alle de andre A-paktlandene.

På det møtet som nå ble holdt mellom de tre vestlige stormaktenes utenriksministre i Washington i år, forelå til behandling rapporter både fra Europahærkonferansen i Paris og fra høykommisjonens forhandlinger i Vest-Tyskland. Forhandlingene i Vest-Tyskland har imidlertid vært av mer teknisk karakter, og man kan si de for så vidt har vært noe hypotetiske. I Paris derimot har en rekke av de militære, diplomatiske og økonomisk-finansielle problemene som knytter seg til opprettelsen av en Europa-hær, vært drøftet, og man har arbeidet seg frem til et traktat-utkast som et midlertidig resultat av forhandlingene.

I Washington ga både Amerika og Storbritannia sin tilslutning til den franske planen om en Europahær, dvs. man besluttet seg til å arbeide videre med spørsmålet på grunnlag av Paris-planen, ikke på grunnlag av innberetningen fra høykommissærene, det som var blitt resultatet av forhandlingene med Vest-Tyskland. Tidligere hadde den britiske regjering stilt seg temmelig avvisende, men den britiske politikk på dette punkt er nå lagt om, og med det prinsipp om kontinuitet som gjør seg så sterkt gjeldende i britisk politikk, må man vel regne med at det vil bli tilfellet, uansett hva som blir utfallet av valgene. Dette betyr ikke, som jeg for øvrig alt har nevnt, at Storbritannia tenker seg at det selv kan delta med sine egne styrker i en europeisk hær, men det vil stille seg velvillig til de kontinentale bestrebelser for å få dem i stand. Det har fått sitt uttrykk i at britene har forsterket sin delegasjon til Pariskonferansen. Det har også hatt den virkning at Nederland, som hittil har holdt seg iakttagende, nå har meldt fra at det vil delta med sikte på at det også skal gå inn i den europeiske forsvarsorganisasjon, som altså skal være rammen om Europahæren.

De resultater som man er kommet frem til både på konferansen om Europahæren i Paris og under stormaktsmøtet i Washington betyr imidlertid ikke på

noen måte at vanskene som ligger i veien for tysk deltakelse i forsvaret, er ryddet vekk. For det første er det vesentlige punkter i planen for en Europahær som det ennå ikke er enighet om; Planen forutsetter en meget vidtgående integrering av deltagerlandenes militærvesen og en tilsvarende samkjøring av deres forsvarsøkonomi og forsvarspolitikk. Det forutsettes opprettet et meget komplisert organisatorisk system med felles konstitusjonelle organer, felles militærbudsjett osv. – felles militærbudsjett da tatt i videste forstand, også militært produksjonsbudsjett og anleggsbudsjett. Men på flere vesentlige punkter er man ikke kommet til enighet:

Det første punkt gjelder størrelsen av de nasjonale militære enheter, hvor Frankrike prinsipalt har holdt på en kampgruppe på ca. 5 000 mann. Tyskland går inn for mindre divisjoner med 10-13 tusen mann. Den franske regjering har antydet at den vil være villig til å fire på dette punkt overfor Tyskland, som støttes av Eisenhower ut fra militære effektivitetssynspunkter. Men om den vil være i stand til å få nasjonalforsamlingen med på dette, er ennå et åpent spørsmål.

Det er videre uenighet om sammensetningen av den overnasjonale myndighet. Frankrike, støttet av Belgia og Luxembourg, foreslår en kommissær som øverste eksekutive myndighet, ansvarlig overfor en forsamling og et råd med representasjon fra de forskjellige medlemsland, altså en parlamentarisk forsamling og et råd av regjeringsmedlemmer, men med kommissæren som en eksekutiv myndighet, altså én mann. Bakgrunnen er sikkert at Frankrike venter at kommissæren skal bli en franskmann. Tyskland og Italia går inn for at den høyeste myndighet må bli et kollegialt organ.

Det tredje punkt hvor man ennå er langt fra å være kommet til enighet, er hvorledes de finansielle og økonomiske byrder skal bli fordelt. Hvor kompliserte disse spørsmålene er, kan enhver tenke seg som har fulgt behandlingen av de finansielle og økonomiske problemer innenfor A-pakten.

Før den fullstendige gjennomføringen av dette europeiske forsvarssamfunnet, som det er kalt, tenker en seg en overgangsperiode. I overgangstiden vil flere av fellesorganenes funksjoner kunne utøves av myndighetene i de enkelte medlemsland. Men det er også et punkt hvor man enda ikke har bestemt seg helt, og det er ting som tyder på eller kan gå i retning av at man sløyfer denne overgangsperiode, og går helt på denne forsvarsorganisasjon med en gang.

Det arbeides nå intenst i Paris for om mulig å nå frem til enighet på disse punkter, slik at konferansen kan legge frem et endelig traktatutkast før rådsmøtet i Rom sist i november.

Men selv om man forutsetter at det vil lykkes forhandlerne i Paris å komme til enighet i løpet av kort tid – noe som enda er et åpent spørsmål – er det likevel et langt stykke igjen til veien er klar for tysk deltagelse i forsvaret. For det første har man de vanskeligheter som kan oppstå i den franske nasjonalforsamling når det blir spørsmål om ratifikasjon av en traktat om en Europahær. Innenfor fransk opinion er det i vide kretser motstand mot tysk remilitarisering i enhver form, og flere av punktene i det foreliggende avtaleutkast har store politiske grupper varslet motstand mot. Det gjelder f.eks. et av hovedprinsippene, nemlig det at alle nasjonale styrker i

deltagerlandene skal overføres til Europahæren, bortsett fra tropper til bruk i oversjøiske territorier og tropper som trenges for å opprettholde den indre sikkerhet, altså gendarmerivirksomhet. Ikke bare gaullistene og kommunistene, men også sosialdemokratene, har varslet motstand på dette punkt. Flere av sosialistenes ledere har hevdet at Frankrike i tillegg til de nasjonale styrker som avgis til Europahæren, må ha en nasjonal fransk hær hjemme på fransk grunn, for det tilfelle at det ryker i forholdet til Tyskland. Det er mistilliten til Tyskland som der slår gjennom.

Enda større blir vanskene når en ser på situasjonen i den vest-tyske forbundsdagen. Det er for det første en betydelig pasifistisk og rent ut defaitistisk strømning i den tyske opinion, den som har fått uttrykk i slagordet «Ohne mich». Innenfor regjeringen i Bonn krever det frie tyske parti, ledet av visestatsminister, eller visekansler, Blücher, en utvetydig likestilling innenfor Europahæren. Den sterke nasjonalistiske stemning i det tyske folk utnyttes hensynsløst og med stor dyktighet av sosialdemokratenes leder Schumacher. Han har avvist tanken om noe som helst tysk forsvarsbidrag under Plevenplanen, som han betegner som et fransk forsøk på fremtidig kontroll av Tyskland. På samme grunnlag avviser han også Schuman-planen, og han stiller seg negativt til forhandlinger med høykommisjonen om avviklingen av okkupasjonsstyret. Jeg vil her innskyte at den tyske fagorganisasjon, som er en sammenslutning av den tidligere sosialistisk ledede og den katolsk ledede, altså en felles upolitisk fagorganisasjon, i spørsmålet om Schuman-planen ved sin formann nå har tatt et annet standpunkt. – I disse spørsmål følger Schumacher en meget fast, men etter mitt skjønn også meget farlig linje. På varierende grunnlag oppnår han tilslutning både i pasifistiske kretser og innen militaristiske kretser, som nå er i ferd med å samle seg om de nye soldatorganisasjoner som er under rask utvikling i Tyskland.

Muligheten for at tyskerne vil godta planen om Europahæren, vil i stor utstrekning avhenge av hvilke konsesjoner Adenauer kan oppnå under de forhandlinger som nå pågår med høykommisjonen om avvikling av okkupasjonsstyret. Etter vedtakene i Washington vil de allierte stormaktene under enhver omstendighet forbeholde seg en viss aktuell myndighet i Tyskland når det gjelder retten til å holde tropper stasjonert der, og når det gjelder Berlin, og fremfor alt vil de forbeholde seg en vidtgående «reservemyndighet», og «reserve power», når det gjelder et eventuelt fredsoppgjør og samling av hele Tyskland. Det ser under enhver omstendighet ut til at den vest-tyske regjeringen vil møte sterk motstand innenfor opposisjonen i Forbundsdagen når avtalene om avvikling av okkupasjonsstatuttet blir forelagt til ratifikasjon. I hvertfall er det jo også så at Adenauer forhandlingsmessig står i en meget sterk posisjon ved at han kan henvise til hvor avgjørende viktig det er at det gjøres så vidtgående innrømmelser som overhodet mulig for at man skal kunne få dette til i det hele tatt.

Så kommer da som et ytterligere kompliserende moment de russiske mottrekkene mot Washington-vedtakene fra første halvpart av september. Sovjetnoten til Frankrike av 11. september med protest mot Pleven-planen må fortolkes som et forsøk på å skape splittelse blant Vestmaktene ved å fri til de anti-tyske og nøytralistiske strømninger i Frankrike. Tilsvarende protestnoter ble ikke

sendt til Storbritannia eller USA. Det er interessant å legge merke til at ambassadør Andvord i et brev jeg fikk i dag, siterer fra en samtale med Schuman, den franske utenriksminister, at han nå ser nokså lyst på situasjonen og gir en rekke eksempler på spesielle russiske innrømmelser i bilaterale forhandlinger både på det handelspolitiske område og hvor det gjelder tilbakesending av franske krigsfanger fra Russland som de tidligere nektet eksistensen av, og en rekke andre slike trekk.

Av langt større betydning er allikevel russernes utspill på den indre tyske front. Grotewohls tale den 15. september i Øst-Tyskland for Volkskammeret har utvilsomt satt sinnene i bevegelse. Den var taktisk meget klokt oppbygget og spilte på hele registret av stemninger som er fremherskende i tysk, også vesttysk opinion. Han appellerte til samling av alle tyskere som har «en gnist av fedrelandskjærlighet igjen». Han lokket med økt handel og med Sovjet-samveldets fredsvilje, og truet med krigens redsler: «Bare tåper kan drømme om at en ny verdenskrig vil bli utkjempet ved Weichsel eller Oder. Enhver med noenlunde sunn dømmekraft kan se at Vest-Tyskland vil bli slagmarken under en ny krig.» - Han spilte også på tyskernes nasjonalfølelse: «Spørsmål om tysk enhet kan bare bedømmes av tyskerne selv.» Etter forslag av Grotewohl vedtok så Volkskammer en appell til Forbundsdagen om å kalle sammen til fellestyske forhandlinger mellom representanter for Forbundsrepublikken og den tyske demokratiske republikk for å diskutere:

1) Frie tyske valg til en nasjonalforsamling som kan skape et forent, demokratisk og fredselskende Tyskland.

2) Hvorledes man hurtigst kan få sikret Tyskland en fredstraktat.

Grotewohls nye tilbud går atskillig lenger enn tidligere øst-tyske tilbud – det stemmer nesten overens med Bonn-regjeringens tidligere svarnote til østsoneregjeringen i januar i år. Således er kravet frafalt om paritet mellom øst- og vesttyske representanter i de forberedende forhandlinger. Likeså er kravet om at felles tyske valg først skal finne sted etter at okkupasjonstroppene er trukket tilbake. Det er også i generelle vendinger gitt uttrykk for at presse-, tale-, og organisasjonsfrihet i alle okkupasjonssoner skulle sikres før avstemningen – men det er meget generelt holdt.

I Vest-Tyskland var det i første omgang atskillig forvirring ved Grotewohls tilbud, og Adenauers første tanke var åpenbart å avvise tilbudet blankt, men Høykommisjonen grep inn, og hans radiotale den 18. september ble dempet noe ned. Schumacher var mer forsiktig. Han fremholdt at verdien av tilbudet avhang av om russerne selv ville garantere at de ikke ville blande seg inn i valget. Han foreslo fellestyske valg under internasjonal kontroll og med støtte av Ernst Reuter, borgermester i Berlin, og i første omgang valg i hele Berlin for å prøve oppriktigheten av forslaget fra Volkskammer.

Reaksjonen forøvrig i Vest-Tyskland viste at Grotewohls tilbud hadde gjort et dypt inntrykk på folk flest. Det samme var i ennå høyere grad tilfelle i Vest-Berlin. Bonn-regjeringen og Forbundsdagen fant det derfor politisk nødvendig å sende et grundig utarbeidet svar til Volkskammer.

Svaret ble vedtatt den 27. september og bygget på et forslag fra sosialdemokratene. Bare kommunistene stemte imot. I svaret ble Forbundsrepublikkens standpunkt summert opp i 14 punkter, hvorav de viktigste var: Opphevelse av restriksjonene mellom øst- og vestsonene i tre måneder før valget, full frihet til å lese aviser og valglitteratur, til å holde offentlige møter og til å lytte på radio, hemmelig stemmeavgivning under kontroll av en nøytral observatør, velgernes rettigheter og frihet garanteres av en FN-kommisjon som på stedet også skal kunne behandle klager fra tyskere som mener seg innskrenket i disse sine rettigheter og denne sin frihet.

Forbundsdagen støttet også forslaget fra Ernst Reuter om valg i Berlin forut for de alltyske valgene. Endelig vedtok Forbundsdagen på sosialdemokratisk initiativ en anmodning til regjeringen om å henvende seg til Vestmaktene for å be om at disse snarest tok saken opp til drøfting med russerne.

Grotewohls svar på dette utspillet fra Vest-Tyskland ble gitt i Volkskammer den 10. oktober, og det var, som en kunne vente, holdt i uklare vendinger. Man har inntrykk av at det ble gjort slik for å holde spillet gående. Nå er det da Bonn i samarbeid med Vestmaktene som må ta stilling til den betingede tilslutning Grotewohl har gitt til de vesttyske vilkårene.

Det er særlig punktet om internasjonal kontroll med valgene som Grotewohl reserverer seg mot. Forslaget om prøvevalg er også blitt meget unådig opptatt i øst. Et springende punkt synes allerede å være dette: Grotewohl ønsker først felles rådslagning, deretter fellesgarantier og til slutt fellesvalg. Adenauer vil derimot ha valg i betryggende former og etter betryggende demokratiske forberedelser og så forhandlinger. Ellers, hevder han, vil de østtyske forhandlere ikke ha noen demokratisk fullmakt i det hele tatt.

Det er ganske klart at det er Moskva som står bak den østtyske aksjonen, og at hensikten er i første rekke å hindre at Vest-Tyskland kommer med i forsvarssamarbeidet i Vest-Europa. At russerne der er oppriktige når de sier at det er de redde for, tror jeg ikke man skal tvile på. På bakgrunn av erfaringen har de all grunn til å være redde for tyske militære enheter, de som andre. Spørsmålet er hvilken pris russerne er villig til å betale for et nøytralt og avrustet Tyskland. Er de villige til under visse betingelser å gi Øst-Tyskland helt på båten? Helt frie valg i Øst-Tyskland under internasjonal kontroll, med forutgående garantier og forutgående tre måneders agitasjonsfrihet ville utvilsomt demonstrere for all verden at kommunistene er et lite mindretall også i Øst-Tyskland. Eller kan det tenkes at de ikke vil gå så langt, men at de f.eks. er villige til å gi Tyskland en status som den Østerrike har i dag? Østerrike har altså den status: En felles østeriksk regjering utgått av valg, men under det regime som består i hver av okkupasjonssonene, og de fire okkupasjonsmakter har vetorett overfor regjeringens tiltak. Det er altså ingen østerrikske militærkrefter i noen av sonene, og landet er fremdels okkupert.

Det er klart at det er høyst usannsynlig at Sovjet-Samveldet for alvor skulle gi opp hele Øst-Tyskland, men på den annen side er det grunn til å tro at mulighetene av vesttysk opprustning må fylle sovjetlederne med den største uro, og ingen kan si med noen absolutt sikkerhet hvor langt de er villige til å gå.

Det er imidlertid klart at Vestmaktene på bakgrunn av tidligere erfaringer ikke nå kan ta noen sjanser med hensyn til russernes hensikter. Fremfor alt kan de ikke la sin politikk bestemme av rene løfter. Samtidig må de imidlertid manøvrere forsiktig av hensyn til opinionen i Vest-Tyskland, og Vestmaktene kan ikke bringe seg i den situasjon at russerne fremtrer som tilhengere av Tysklands samling, mens den vestlige verden står imot tyskernes naturlige nasjonale aspirasjon.

Det er i øyeblikket under enhver omstendighet klart at Grotewohls aksjon vil forsinke og komplisere de alliert-vesttyske forhandlinger, og det er vel også dens første hensikt. Det er jo innlysende at jo lengre tiden lir, dess sterkere vil ønsket om et samlet Tyskland tre i forgrunnen for alle tyskere. Og vi må være oppmerksomme på at den tyske opinionen ikke reagerer rasjonelt når det gjelder disse spørsmålene. Jeg synes at «Times» karakteriserte situasjonen meget treffende i en leder den 9. oktober. Tyskerne vil, ble det anført, ha både samling, sikkerhet og frihet. De kan – under den meget optimistiske tolking av den russiske politikk – kanskje oppnå samling, men en samling av Tyskland uten restriksjoner og uten internasjonal kontroll er utenkelig. Vest-Tyskland kan på den annen side oppnå sikkerhet og en meget høy grad av suverenitet ved full tilslutning til det vestlige samarbeid, men det betyr en tilslutning av Tysklands samling. – Dette kan være riktig for logiske resonnementer når det gjelder et så følelsesbetont moment som gjenforeningen av nasjonen, og dette faktum må de vesttyske politikere ta hensyn til.

Vi kan ikke lukke øynene for faremomentene i den politikk vi som de andre Atlanterhavsmakter har vært med på for Tysklands vedkommende. Vi har vært klar over det i de diskusjoner vi har hatt, og det er i full bevissthet om de faremomenter det innebærer at vi har tatt de standpunkter vi har tatt. Det er ikke tvil om at det at diskusjonen om tysk deltakelse i forsvaret av Vest-Europa har trukket så lenge ut og har avslørt så dyptgående motsetninger innenfor den vestallierte leir, har bidratt til å skape grobunn for sterke utslag av selvhevdelse fra offiserer og soldater i Hitlers armeer. Adenauer var i det møte han hadde bedt om å få med utenriksministrene i de av Europarådets medlemsland som også var med i møtet i Strasbourg ved månedskiftet juli-august meget tillitsfull. Han sa: Disse offisers- og soldatorganisasjoner representerer ingen virkelig fare for det tyske demokrati, hvis bare den Vesttyske Forbundsrepublikk oppnår en så stor grad av suverenitet at den virkelig kan vekke lojalitetesfølelsen i det tyske folk. Han sa også, og i meget forpliktende ordelag, at Forbundsregjeringen ville sette alt inn på å sørge for først og fremst at ingen offiser fikk ledelsen av og ansvaret for arbeidet med å bygge opp tyske enheter når man kom så langt. Det skulle ligge i hendene på en sivilist, og det var fagforeningsmannen Blank som allerede arbeidet med det, som var utsett til å føre det arbeidet helt frem. Og han garanterte, sa han, at ingen politisk upålitelige offiserer ville slippe til innenfor de tyske avdelinger av Europahæren. Vi må jo håpe at vi kan stole på at viljen ihvertfall er der.

Av vesentlig betydning er det å unngå at Tyskland blir drevet over til Sovjetblokken. Derfor er det at vi forlengst har bestemt oss til å trekke Vest-Tyskland med i demokratienes samarbeid økonomisk og politisk, selv om vi er klar over at det kan bety utsettelse av Tysklands samling. Vi stoler altså der på at starten

i dette samarbeidet vil være stor nok til over en noe lengere tid å trekke Tyskland vestover, og vi stoler på at oppbyggingen av den felles forsvarsstyrke skal gjøre det innlysende for Russland at vi er interessert i et forhandlingsoppgjør som da må bety en retrett for dem i dette spørsmål, men det kan ta tid.

Skal vi bidra til å skape lojalitet mot den vesttyske staten, tror jeg Adenauer har rett i at den må få så utstrakt suverenitet, som på noen måte forsvarlig, og ikke minst fordi det er den eneste måte til at statsledelsen i Vest-Tyskland reelt får det fulle ansvar for sine handlinger.

Skal forsvaret av Vest-Europa mot et første stormløp ha sjanser til å lykkes, må kampen tas opp så langt mot øst i Europa som overhodet råd er. Slik kamp kan ikke føres i Tyskland uten aktiv medvirkning fra tysk side. Det er sannsynligvis i dagens situasjon riktig at Europahæren er den eneste politisk mulige løsning av problemet om tysk medvirkning til å skape det minimum av styrker som fellesforsvaret må disponere. Det er derfor lite tenkelig at A-pakt-landene kan akseptere felles tysk løsning etter østeriksk forbillede med mindre det også for andre områder i *handling* blir demonstrert at sovjetmakthaverne reelt har gitt opp sin aggressive politikk – og det er det i øyeblikket ingen overbevisende tegn til. Selv om det altså fra tid til annen kommer følere som kan være en antydning i en annen retning, som tyder på en viss famling, så er det ingen overbevisende tegn, såvidt jeg kan se, og det kan godt hende at disse følerne og dette inntrykket av famling fremkommer bevisst, for å skape usikkerhet hos oss. Det kan vi ikke se bort fra muligheten av.

Det vil fremgå av det jeg har sagt at det er høyst usikkert om den timetabell som sikter på endelige vedtak i A-paktrådet om tysk deltakelse i forsvaret under møtet i Rom, kan holde. Det forekommer meg at det er meget viktig at A-paktrådet nå ikke kommer ut av takt med de politiske realiteter i Tyskland selv. Man kan med noen rett si at A-paktrådet under behandlingen av Tysklandsspørsmålet i New York i september i fjor, i noen grad gjorde opp regning uten vert. Det ble gjort vedtak som ikke var sikkert forankret i den virkelige eksisterende situasjon i Tyskland selv, og som kanskje har påvirket den politiske utvikling i Tyskland på en lite ønskelig måte. Vi må nå søke å unngå at der blir truffet vedtak som kan skape politiske vanskeligheter i våre egne land, og i Tyskland selv, uten å kunne gjennomføres i det virkelige liv. På den annen side må vi sette alt inn på å unngå en politikk som vil fremtre som vakling overfor Sovjet-Samveldet. Man kan med atskillig rett si at det er vestmaktenes politikk med konsekvent å fremholde nødvendigheten av tysk deltakelse i forsvaret, som har fremkalt de siste russiske konsesjoner – eller rettere sagt løfter om konsesjoner – og det må være innlysende at ved å vike nå, vil en bare oppnå at Sovjet-Samveldet inntil videre legger til side all tanke på å yte reelle konsesjoner.

Til slutt vil jeg bare fremholde et bestemt synspunkt. Hvis vi forutsetter at forhandlingene om en Europa-hær og om en opphevelse av okkupasjonsstyret fører frem og tysk deltakelse i forsvaret dermed blir en realitet, må vi også være klar over at spørsmålet om tysk opptakelse i Atlanterhavspakten automatisk vil melde seg. Jeg tror det er urealistisk å tenke seg at det i en slik situasjon vil gå lang tid før

kravet om medlemskap med den innflytelse på Vestens utenriks- og forsvarspolitikk som det gir, vil melde seg med full tyngde fra tysk side. Situasjonen kan da lett bli den at det vil være klokt av Atlanterhavspakten heller å gi et tilbud til Vest-Tyskland i god tid enn til slutt å risikere at medlemskapet kommer som en innrømmelse overfor et sterkt nasjonalistisk press fra tyskerne selv. –

Jeg tror at hvis jeg har oppnådd noe med denne redegjørelse, er det å vise hvor komplisert spørsmålet er, og det gir oss vel alle sammen atskillig å tygge på. Mitt hovedsynspunkt er altså det, at i dette som i andre spørsmål, er det farligste en kan gjøre å vakle og vike.

Formannen: Jeg takker utenriksministeren for redegjørelsen, og vil spørre om noen har noen bemerkninger å gjøre.

Friis: Jeg er enig i at hovedpunktet utvilsomt er spørsmålet om hvor stor pris russerne er villige til å betale for å unngå dette. Jeg har inntrykk av at de er villige til å gå meget langt. Er det ikke så at de også har gått med på en internasjonal kontroll av valgene?

Utenriksminister Lange: Russerne har jo selv ikke uttalt seg i det hele tatt. Det er Grotewohl som uttaler seg, og fra vesttysk side sier de at nettopp hvor det gjelder hvor langt – det har Schumacher med full tyngde og med full rett fremholdt – er ikke en erklæring fra de østtyske myndigheter god nok for oss, der må vi ha forpliktende erklæringer og forpliktende handlinger fra russerne selv. Og det foreligger ikke.

Formannen: Da kan vi vel anse oss ferdige med det punkt og med det vi skulle behandle i dag. Men vi må ha et nytt møte med det første.

Utenriksminister Lange: Da skulle det være to ting som står igjen i denne komite. Det ene er den redegjørelse for krigsfangegravsaken som hr. Smitt Ingebretsen har bedt om og som vi holder på å forberede, og det annet er at det vel ville være riktig at vi ga en kort redegjørelse for spørsmålet om tropper til Korea. Vi hadde jo det mandat med oss fra denne komite at vi skulle prøve å få en avveining fra A-paktrådets side av hvilken prioritet man skulle tillegge forpliktelser innenfor A-pakten i forhold til forpliktelser som medlem av de Forente Nasjoner overfor Koreaaksjonen. Vi har fullført det oppdrag, og statsråd Hauge og jeg vil gjerne redegjøre for hver vår del av vårt arbeid med den sak og for det preliminære standpunkt som Regjeringen på grunnlag av det er kommet frem til.

Formannen: Det var vesentlig de to ting jeg også tenkte på, Korea og krigsgravene. Og så skal jeg forsøke å ha min innstilling ferdig.

Neste møte blir tirsdag den 23. oktober kl. 17.30.

Møtet hevet kl. 20.15.